

УДК 159.9
ББК 88
Т86

Туріщева Л. В.

Т86 Тренінги та практикуми для учнів та вчителів. Соціальному педагогу та психологу школи: навч.-метод. посіб. [Текст] / Л. В. Туріщева. — Х. : ВГ «Основа», 2016. — 159 [1] с. : іл., табл. — (Серія «Психологічна служба школи».)

ISBN 978-617-00-2580-7.

У посібнику представлені докладні розробки занять з учнями, батьками і педагогами з актуальних тем – сімейного виховання, спілкування, безпеки в сучасному світі, розвитку творчості та ін. автор використовує велику кількість інтерактивних та тренінгових технологій та форм роботи.

Книгу адресовано соціальним педагогам та шкільним психологам. Може бути корисною класним керівникам.

**УДК 159.9
ББК 88**

ISBN 978-617-00-2580-7

© Туріщева Л. В., 2016
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2016

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

Інтерактивні методи в роботі соціального педагога та психолога	4
Гурток «Психологія кар'єри» (8–9 клас)	5
Керівництво самостійними дослідженнями старших школярів у галузі педагогіки	9
Проект «Психологічні особливості людей різних національностей» (7–8 клас)	11
Круглий стіл «Сім'я вчора, сьогодні, завтра» (10–11 клас)	14
Мозковий штурм «Охорона навколишнього середовища» (8–9 клас)	20
Симпозіум «Історія Олімпійського руху» (6–7 клас)	23
Групова дискусія «Здоров'я й екологія» (8–9 клас)	28
Тренінг «Чи вміємо ми спілкуватися?» (9–10 клас)	31
Евристична бесіда «Культура і ти» (5–6 клас)	36
Сюжетно-рольова гра «Охорона навколишнього середовища» (10–11 клас)	42
Конференція «Школяр і комп'ютер» (6–7 клас)	50
Телеконференція «Терор, тероризм і діти» (батьки учнів 7–8 класів)	59
Екскурсія на природу (5–6 клас)	61
Дискусія «Мудреці» (8–9 клас)	65
Заняття «Поговоримо про дружбу» (7–8 клас)	66
Міні-симпозіум «Наш інтелект» (7–8 клас)	72
Творча лабораторія «Безпека в сучасному світі» (9–10 клас)	83
Конкурс зі спілкування (5–6 класи)	84

РОЗДІЛ 2

Роль соціального педагога та психолога в розвитку творчості	86
Творчість і педагогічна діяльність	87
Творчий потенціал і творчі якості педагога	91
Мотивація і творчість	100
Творча індивідуальність і досвід педагога	103
Творче самопочуття педагога	108
Особливості педагогічної імпровізації і педагогічної інтуїції	110
Розвиток артистизму в педагога	114
Творчий підхід у проведенні соціально-перетворювальної роботи соціального педагога	120
Програма розвитку творчих можливостей педагога	124
Розвиток творчої особистості дитини	125
Основні типи творчої діяльності учнів	130
Методи діагностики творчих здібностей	134
Колективна творча діяльність	139
Тренінг творчості	144
Творчі завдання в корекційній роботі	150

ЛІТЕРАТУРА	152
-------------------------	-----

ДОДАТКИ	154
----------------------	-----

РОЗДІЛ 1

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ТА ПСИХОЛОГА

Інтерактивні методи засновані на взаємодії учня з іншими учнями, педагогами, батьками (залежно від того, хто залучений у роботу). Подібні методи, як відзначають педагоги, дозволяють учням самим вирішувати складні проблеми; створюють потенційно більшу можливість перенесення знань і досвіду діяльності з уявної ситуації в реальну; є психологічно привабливими і комфортними для учнів.

Інтерактивні методи — модель відкритого обговорення, яка розвиває в дітях уміння сперечатися, дискутувати і вирішувати конфлікти мирним шляхом.

До інтерактивних методів належать:

- ✓ аналіз конкретних ситуацій, моделювання;
- ✓ групи короткого обговорення;
- ✓ тимчасові творчі колективи;
- ✓ створення проектів;
- ✓ мозковий штурм;
- ✓ групові дискусії;
- ✓ евристичні бесіди;
- ✓ круглі столи;
- ✓ телеконференції;
- ✓ екскурсії, соціологічні і рольові дослідження;
- ✓ рольові та ділові ігри;
- ✓ міні-симпозіуми;
- ✓ конкурси практичних робіт;
- ✓ тренінги та інші.

Соціальний педагог повинен володіти інтерактивними методами і використовувати їх у своїй роботі. Саме інтерактивні методи сприяють налагодженню контактів педагога з учнями, педагогами; дозволяють досягти ефективності в роботі, формують пізнавальний інтерес учнів до різноманітних проблем.

У цьому посібнику ми пропонуємо розробки різних заходів, які орієнтовані для роботи соціального педагога з учнями середньої, старшої школи, їхніми батьками та вчителями.

Гурток «Психологія кар'єри» (8–9 клас)

Програма гуртка орієнтована на здобуття учнями знань — знань про самого себе.

Програма охоплює шість психологічних сфер, що характеризують індивідуальні психологічні ресурси особистості, і орієнтована на їх діагностику:

1. Психічна сфера (*психічні та поведінкові прояви властивостей нервової системи*).
2. Мотиваційна сфера (*властиві особистості схильності, інтереси, пов'язані з вибором професії*).
3. Характерологічна сфера (*риса характеру, які проявляються в системі провідних відносин особистості: до діяльності, інших людей, самого себе, предметного світу*).
4. Емоційно-вольова сфера (*типові для особистості емоційні стани, а також можливості вольової регуляції діяльності*).
5. Інтелектуальна сфера (*сформованість інтелектуальних здібностей з урахуванням показників інтелектуальної продуктивності і показників своєрідності інтелектуальної діяльності*).
6. Соціально-психологічна сфера (*комунікативні якості особистості, які проявляються в умовах взаємодії з людьми*).

Одним з найбільш широко застосовуваних методів у викладанні курсу є бесіда. Пояснення важливе під час ознайомлення учнів з новим матеріалом, технічними, економічними, психологічними та професіографічними поняттями.

У ході викладання доцільно застосовувати засоби наочності: таблиці, схеми, комп'ютерні засоби, фрагменти з кінофільмів і відеофільмів.

Також слід широко використовувати інформаційно-пошукові методи. Одним із них є метод проблемного викладу. Під час вирішення проблемних питань у школярів формується вміння бачити проблему в цілому і переносити наявні знання в нову ситуацію. До інформаційно-пошукових методів належать і методи організації дослідницької діяльності. Вони також сприяють формуванню пізнавальної активності учнів.

Планування занять гуртка має містити:

- ✓ визначення ролі і місця цього заняття в загальній системі занять з теми або курсу;
- ✓ формулювання теми і мети заняття;
- ✓ відбір змісту досліджуваного матеріалу;
- ✓ вибір основних форм організації та методів навчання;
- ✓ підбір матеріально-технічного оснащення заняття;
- ✓ складання робочого плану заняття.

Орієнтовна тематика занять гуртка

Тема	Мета	Діагностичні методики
Шлях до самопізнання. «Я» і професія		
Уявлення про себе і проблема вибору професії	Створити умови для самовиховання та самоаналізу з метою формування адекватної самооцінки. Показати необхідність адекватної самооцінки у разі вибору професії	«Самооцінка» по С. Будассі
Помилки під час вибору професії	Розкрити можливі помилки, які зустрічаються під час вибору професії	
Здібності й інтереси у професійному виборі	Розкрити поняття: «мотиви», «інтереси», «здібності». Виявити провідні професійні інтереси і здібності учнів	«Карта інтересів» А. Голомитока модифікація Г. В. Резакіпой
Можливості особистості у професійній діяльності	Дати уявлення про поняття «професійна придатність», розкрити значення професійно важливих якостей і їхнього значення в професійній діяльності	Опитувальник «Самооцінка індивідуальних особливостей» Л. Кабардова
Здоров'я й вибір професії	Показати необхідність врядування фактора здоров'я під час вибору професії. Познайомити з основними медичними протипоказаннями до груп професій	

Тема	Мета	Діагностичні методики
Психологічні особливості особистості		
Властивості нервової системи у професійній діяльності	Познайомити з індивідуальними властивостями нервової системи, показати їхній взаємозв'язок з індивідуальними особливостями поведінки особистості	«Теплінг-тест», Є. П. Ільїн
Темперамент у професійному становленні особистості	Познайомити з поняттям «темперамент», його типами і властивостями. Проаналізувати особливості прояву темпераменту в різних видах професійної діяльності	Визначення типу темпераменту за методикою Г. Айзенка
Емоційний стан особистості	Дати уявлення про поняття «емоції», «почуття», «настрій». Сформувати вміння впізнавати, контролювати свої емоційні стани і співвідносити їх з вимогами професій	«Незакінчені речення». Шкала ситуативної тривожності Ч. Спілберга, Ю. Л. Ханіна
Невичерпність людських можливостей		
Здатність до запам'ятовування	Дати уявлення про пам'ять, її види, процеси. Показати роль пам'яті в різних видах професійної діяльності. Ознайомити учнів з деякими прийомами запам'ятовування і можливостями розвитку пам'яті	Числові ряди. Шкала пам'яті Вехслера
Здатність бути уважним	Дати уявлення про процес уваги, його властивості та види. Розкрити значення спостережливості як професійно важливої якості	Червоно-чорна таблиця, «Коректурна проба» К. Іванова-Смоленського
Здатність оперувати просторовими уявленнями	Показати роль образу в інтелектуальній діяльності. Виявити індивідуальні	

Тема	Мета	Діагностичні методики
	особливості в оперуванні просторовими уявленнями, ознайомити з можливостями їхнього розвитку	
Здатність змінювати способи інтелектуальної діяльності	Розкрити роль уміння встановлювати зв'язки між різними поняттями в інтелектуальній праці. Навчити школярів долати бар'єри в пізнавальній діяльності	«Виявлення суттєвих понять»; «Парні асоціації»
Індивідуальні стилі переробки інформації	Охарактеризувати форми індивідуального досвіду (словесного, образного, чуттєвого) і показати їхню роль в інтелектуальній діяльності. Показати учням індивідуальні відмінності в сприйнятті і розумінні того, що відбувається	«Піктограма» А. Р. Лурія
Людина серед людей	Дати учням загальне уявлення про міжособистісні відносини і їхнє значення в професійній діяльності. Розвивати комунікативні вміння та навички	Діагностика потреби у спілкуванні за Ю. Л. Орловим. Діагностика міжособистісних відносин за Т. Лірі
Вольові якості особистості	Розкрити поняття «Вольові якості». Показати регуляторну функцію волі	Опитувальник вольового самоконтролю А. Г. Зверкова і Є. В. Ейдмана

Керівництво самостійними дослідженнями старших школярів у галузі педагогіки

Самостійні дослідження — одна з форм навчальної діяльності учнів, спрямована на поглиблення їхньої теоретичної та практичної підготовки, набуття навичок самостійної роботи, знайомство з деякими особливостями проведення дослідження.

Виконуючи самостійні дослідження в галузі педагогіки, учні повинні пов'язувати питання теорії з практикою. Роблять вони це під керівництвом педагога.

Вибір теми дослідження

Учням надано право вибору теми роботи. Педагог може рекомендувати ту чи іншу тему дослідження, враховуючи її актуальність. Однак під час остаточного вибору теми школяр повинен виходити зі своїх інтересів і схильностей, об'єктивних можливостей.

Прийоми самостійного вибору теми.

- ✓ Повторення раніше виконаних досліджень з використанням інших методик.
- ✓ Ознайомлення зі спеціальною літературою.
- ✓ Консультації з педагогами для виявлення актуальних проблем.
- ✓ Перевірка однієї з гіпотез — висунутих, але не перевірених вчними.

Тема дослідження повинна бути актуальною і відповідати сучасному рівню розвитку науки і практичним цілям.

Етапи виконання самостійного дослідження

1-й етап. Вивчення та аналіз спеціальної методичної літератури та досвіду роботи шкільного педагогів з обраної теми; визначення проблеми дослідження; формування робочої гіпотези, мети і завдань дослідження.

2-й етап. Вивчення та аналіз літератури з теорії питання; розробка плану експериментально дослідної роботи, змісту методики констатувального експерименту. Проведення дослідної роботи з перевірки робочої гіпотези і пропозицій: педагогічні спостереження і їх фіксація; аналіз результатів дослідної педагогічної роботи; формулювання висновків і рекомендацій.

3-й етап. Оформлення дослідження: компонування і написання текстів вступу, розділів і підрозділів, висновків; складання списку літератури, ілюстративного матеріалу, додатків; оформлення змісту та титульної сторінки; схематичного моделювання логічного змісту всієї роботи.

Основні методи психолого-педагогічного дослідження

Усі методи можна розділити на теоретичні та емпіричні (практичні).

Теоретичні методи: вивчення й аналіз літератури та документів; моделювання, аналіз експериментального матеріалу; узагальнення.

Емпіричні методи: спостереження, бесіда, тестування, вивчення продуктів діяльності, анкетування, дослідно-педагогічна робота, експеримент.

Охарактеризуємо деякі з них.

Вивчення та аналіз літератури і документів. Сприяє ознайомленню з фактами, що характеризують історію і сучасний стан предмета, допомагає глибше усвідомити проблему, виявити, які сторони її мало або зовсім не вивчені.

Метод моделювання — відтворення характеристик деякого об'єкта на іншому об'єкті, спеціально створеному для вивчення. В основі його лежить прийом аналогії. Метод моделювання може бути використаний під час проектування навчально-виховного процесу або його фрагментів, вироблення робочої гіпотези.

Метод узагальнення. Використовують на різних етапах дослідження, дозволяє зробити висновки за результатами кожного з них і роботи в цілому.

Бесіди (з дітьми, педагогами). Використовують для вивчення постановки процесу навчання і з'ясування проблем у ході дослідження. Результати бесід ретельно фіксують.

Дослідно-педагогічна робота — метод навмисних змін у навчальному та виховному процесі, що має на меті отримання виховного та освітнього ефекту з подальшою перевіркою. Дослідно-педагогічна робота — засіб перевірки гіпотези. Вона є різновидом експерименту. На відміну від нього, вона дає лише загальні, сумарні уявлення про ефективність тієї чи іншої системи.

Психолого-педагогічний експеримент. Спрямований на перевірку гіпотези, встановлення не тільки причинно-наслідкових зв'язків у досліджуваному об'єкті, але і на виявлення механізму дії цих зв'язків.

У дослідженні використовують сукупність різних теоретичних і емпіричних методів дослідження. Критерії вибору методів:

- ✓ Адекватність об'єкта, предмета та завдань дослідження.
- ✓ Наукова обґрунтованість.
- ✓ Відповідність логіці дослідження.
- ✓ Спрямованість на всебічний і гармонійний розвиток особистості випробуваного.
- ✓ Взаємозв'язок з іншими методами в єдиній методичній системі.

Орієнтовна структура дослідження

Титульна сторінка

Зміст (перелік параграфів із зазначенням сторінок у тексті)

Вступ (розкрито актуальність і значення теми курсової роботи, визначено завдання дослідження, сформульовано гіпотезу, наведено характеристику методів дослідження, організацію дослідно-експериментальної роботи, викладено новизну роботи).

Глава 1. Теоретичне обґрунтування теми.

1. Історія питання.
2. Психологічні основи вирішення теми.
3. Огляд сучасного стану досліджуваного предмета в літературі і практиці.

Глава 2. Зміст і методика дослідної роботи.

1. Характеристика умінь, навичок (*рівня розвитку*) випробовуваних (за матеріалами констатувального обстеження).
2. Опис дослідної психолого-педагогічної роботи, зміст і логіка дослідної роботи, записи обстежень, підбір ігор, вправ, завдань, занять та ін.
3. Аналіз результатів дослідної психолого-педагогічної роботи.

Висновок (висновки) — узагальнення матеріалу всієї роботи. Висновки повинні відповідати завданням дослідження. Формулюють психолого-педагогічні рекомендації з використання результатів дослідження.

Бібліографія — список використаної літератури оформляють відповідно до встановлених вимог.

Додаток — протоколи обстеження випробовуваних, конспекти і плани різних форм роботи, тексти літературних творів, ілюстративний матеріал, малюнки випробовуваних, анкети випробовуваних, педагогів, батьків та ін.

Проект «Психологічні особливості людей різних національностей» (7–8 клас)

Мета: розвивати національну культуру у школярів; виховувати терпимість до людей різної національності.

Проект — сукупність певних дій, текстів для створення реального об'єкта, предмета, теоретичного/практичного продукту.

Часто ототожнюють два різних види діяльності — проектування й дослідження. Дослідження виявляє те, що вже існує, проектна діяльність створює новий продукт.

Тобто проектування передбачає планування, аналіз, пошук, реалізацію, результат (замислив → спроектував → здійснив).

Під час дослідження обирають явище (психічне), яке стало причиною питання. Описують таке явище за допомогою результатів спостереження та експерименту.

Проекти за головним видом діяльності:

- ✓ дослідницькі;
- ✓ творчі;
- ✓ рольові;
- ✓ прикладні;
- ✓ телекомунікаційні.

Основні вимоги до використання методу проектів:

- ✓ Наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми, яка вимагає дослідницького пошуку для її розв'язування.
- ✓ Практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів.
- ✓ Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів.
- ✓ Визначення кінцевих цілей спільних/індивідуальних проектів.
- ✓ Визначення базових знань із різних галузей, необхідних для роботи над проектом.
- ✓ Структурування змістовної частини проекту (із зазначенням поетапних результатів).
- ✓ Використання дослідницьких методів: визначення проблеми, задач дослідження, які впливають із проблем висунення гіпотези їх розв'язування, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків.
- ✓ Результати виконаних проектів повинні бути матеріальними, тобто оформленими у визначений спосіб.

З урахуванням вищезазначеного використання методу проектів дозволяє:

Учням	Учителям
Формувати вміння виділяти й обирати найбільш цікаві й практично значущі теми для проектів	
Оволодіти значним арсеналом методів дослідження (аналіз літератури, пошук джерел інформації, збір та обробка даних, висунення гіпотез та методів їх вирішення тощо)	Надати пріоритет різним видам самостійної діяльності учнів

Учням	Учителям
Набути комунікативної компетентності (вміння організувати й вести дискусії, вислуховувати інші точки зору, генерувати ідеї та ін.)	
Більш досконало оволодіти інформаційно-комунікаційними технологіями	

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Педагог пропонує учням роботу над спільним проектом «Психологічні особливості людей різних національностей». Ставить завдання перед кожним школярем про збір матеріалу, про психологічні особливості людей різної національності. Можна запропонувати школярам вивчати психологічні особливості національностей дітей, які навчаються з ними в одному класі (школі).

1 Вступне слово педагога

Національний характер — це історично складена сукупність своєрідних рис, які склалися у представників тієї чи іншої нації, що визначають манеру їхньої поведінки, типовий спосіб дій, що виявляється у ставленні до побутової сфери, навколишнього світу, праці, спільноти.

Ваша робота в проекті проходитиме під девізом: «У кожного народу свій розум, своя воля, свої почуття і уява. Вони висловлені в його житті, в релігії, в його поезії» (Г. Штейнталь і М. Лацарус).

Основоположник етнопсихології Г. Лебон уважав, що «кожен народ має свій душевний лад, настільки ж стійкий, як його анатомічні особливості, від нього і виникають його почуття, його думки, характер. Життя народу, його вірування і мистецтво — тільки видимі продукти його невидимої душі. Для того щоб який-небудь народ перетворив свої установки, свої вірування і своє мистецтво, він повинен спочатку перетворити свою душу».

Учням можна запропонувати відповіді на питання:

- ▼ Що відносять до національних особливостей?
- ▼ Якою мовою ви виголосили перші слова? А якою говорите зараз?
- ▼ Які пісні свого народу ви знаєте?
- ▼ Які національні страви ви їли хоча б один раз?
- ▼ А який національний одяг носили або принаймні бачили?

Можна, щоб учні виконали цю роботу письмово. Після її закінчення охочі зможуть поділитися результатами свого самоаналізу.

Далі учні визначаються з національністю, за якою проводитимуть дослідницьку роботу.

Найчастіше в наших класах навчаються діти таких національностей: українці, росіяни, білоруси, євреї, азербайджанці, вірмени, грузини, цигани. Тому можна особливу увагу акцентувати на цих національностях.

2 Захист проекту

У відведений час усі учасники збираються і звітують про виконану роботу. Звіт повинен бути представлений не тільки в усній, а й у письмовій формі.

Далі педагог оформляє проект у зручній формі. Надалі отриманий матеріал може бути використаний:

- ✓ для науково-дослідної роботи учня, який проявив найбільший інтерес у виконанні завдання;
- ✓ для проведення усного журналу з певної теми для учнів школи під час Тижня психології.

Участь у проекті сприяє формуванню національної культури у школярів.

Круглий стіл «Сім'я вчора, сьогодні, завтра»

(10–11 клас)

Мета: проаналізувати історичний аспект розвитку сімейних стосунків, познайомити учнів з теоріями шлюбного вибору, виховувати свідоме ставлення до проблеми створення сім'ї та побудови взаємин у сім'ї.

Ми пропонуємо для круглого столу взяти проблему сімейних відносин, яка завжди була, є і буде актуальною.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

1 Вступне слово педагога

Сучасна сім'я і її проблеми є об'єктом дослідження низки наук — психології, педагогіки, соціології, демографії, економіки.

У наш час залученість до сім'ї припинила бути необхідним чинником духовного і фізичного виживання. Особистість здобула відносну незалежність від сім'ї, змінився характер сприйняття сімейних відносин. Найбільш значущими стали не родинні, об'єктивно задані стосунки, а подружні, засновані на вільному виборі, саме вони є головними в сім'ї.